

„HA ESTE BESZÉLGETTEK, SOKSZOR BUKOVINÁT, ANDRÁSFALVÁT EMLEGETTÉK”

Nagy Sívó Zoltán: *Bukovina, mit vétettem?* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1999

Szűkebb tájegységünk a múltban közismerten „népek országútja” volt. A történelem viharaiban, évszázadokon át sokféle nép sodródott errefelé. Egyeseknek vidékünk csak tágas átjáró volt, másoknak tartós állomáshely, haza, otthon. Vagy ha úgy tetszik: az ígérlet földje. Azoknak, akik itt szándékoztak lehorgonyozni s megkapaszkodni, szinte kivétel nélkül, számos gonddal és megpróbáltatással kellett szembenéznük. Az ide települők a jobb és szebb jövő reményében rendszerint vállalták is e megpróbáltatásokat még akkor is, ha azok néha embertelenek voltak, s még annak árán is, ha az új hazában a semmiből kellett mindent (újra) megteremteni. Még akkor is, ha utóbb kiderült: az a bizonyos szebb jövő, amiért annyi áldozatot kellett hozni, nem is oly túl szép . . .

Ennek talán legjobb példája a múlt század végi dél-bánáti al-dunai székely telepítés, amelynek egyik községe a Pancsova melletti Hertelendyfalva (Vojlovica). Nagy Sívó Zoltán jelen kötetében e városba olvadt székely telepés falu rendhagyó történetének, rég- és közelmúltjának, „különös világának” megírására, bemutatására vállalkozott. Az 1948-ban Moholról Hertelendyfalvára érkező fiatal tanító előtt valóban egy különös világ tárul fel: egy hagyományaihoz, szokásaihoz, nyelvéhez, öltözködéséhez ragaszkodó székely közösségé, amely az 1883-ban történt odatelepítés után is megőrizte kultúráját, de jórészt zárkózottságát is. E hányatotott sorsú székely telepés falu múltját, embereit, hétköznapijait ismerhette meg közvetlen közelről a fiatal Nagy Sívó Zoltán, aki közvetlenül a második világháborút követő években abban a szerencsés helyzetben volt, hogy még életben talált és elbeszélgethetett néhány 1883-ban odaérkező idős telepessel. Első kézből értesülhetett a telepítés viszontagságairól, az itteni „kezdés” keserveiről, gondjairól, bajairól, s megismerkedhetett néhány rendhagyó emberrel, akiknek szavait, történetét fel is jegyezte. A szerző a későbbi években is közvetlen, hiteles tanúja lehetett e – ahogyan ő nevezi: konzervált világ – lassú átalakulásának, amit több mint kétszáz oldalas kötetében szintén megőrkített.

A hertelendyfalvi székely telepítés Bukovinából indul 1883-ban és Pancsova alatt, vizenyős, mocsaras réti földeken ért véget a Duna közelében, az egykori (árvíz által elpusztított) Marienfeld nyomán. A betelepítés ötlete már évekkel korábban nagyszabású lecsapolási és vízszabályozási munkák elvégzésével kapcsolatosan merült fel, mint afféle „munkaerő-behozatal”. Leglelkesebb szószólója Nagy György kormánybiztos volt, aki erre vonatkozólag egy olcsó tervet is felkínált. Amikor a tervezett betelepítés híre eljutott Bukovinába, arra azonnal felfigyelt Thomka Károly andrásfalvi lelkész, aki hozzá is látott a kitelepülni szándékozók ügyének intézéséhez. Sőt, e mozgalom élére is állt, szem előtt tartva hűveinek és ekléziájának nehéz helyzetét, s végül is neki adatott meg, hogy „mint Mózes, kivezesse népét a pusztából”. A Szucsava völgyében még 1882-ben megindult az aláírásgyűjtés a kitelepülni szándékozók között, ezzel párhuzamosan politikai síkon is élénk tevékenység folyt: székely küldöttség járt Nagy György kormánybiztosnál, Ferenc József császárnál, s végül a képviselőház is beleegyezését adta a bukovinaiak betelepíté-

sébe. Megalakult még a Csángó–Magyar Egyesület is, amely országos viszonylatban is megnyerte az ügynek a közvéleményt. 1883 tavaszán a felajzott közvélemény valóságos „csángóházban” égett. Mint Nagy Sívó írja, „az ügynökök, az újságok valóságos Kánaánt ígérték a bukovinai magyaroknak”. Közben Thomkáké Pancsován és környékén jártak megnézni „a jó földet” és az „új hazát”. E látogatás nyomán a Szucsava völgyében a jelentkezők száma már az ezret is meghaladta. Csakhogy a székelyek többségének még útra való pénze sem volt! Országos gyűjtés keretében tudták csak biztosítani a szükséges húszezer forintot, így lett végül is a munkásbehozatalból – betelepítés. 1883 tavaszán azután megkezdődött a bevándorlás. Néhány hónap leforgása alatt négyezer bukovinai székely érkezett meg (vonaton, hajón, kocsin) három nagyobb és néhány kisebb transzporttal. Három helységben: Hertelendyfalván, Székelykevéén és Sándoregyházán települtek le.

Hosszú, körülményes utazásuk a szerző megfogalmazása szerint „a pántlikás hungarizmus valóságos révülete volt”: városi lakomák, sült ökrök, kerek cipők, lampionos, kokárdás fogadtatások. Olyan lakmározások, amelyeknek azután éveig tartott a böjtje. Olyan mámoros hangulat, amelyből a telepesek csak a nedves dunai öblözetben józandondtak ki.

A helyi hatóságok az érkezeteknél háromszor kevesebbre számítottak. A lecsapolásra váró réti föld nem sok jót kínált. A mocsárgőzös vidéken napi vendég lett a váltóláz, a székelyek az első telet sátrakban, gyékényes kunyhókban és vermekben vészelték át. Rendes hajlék kevés telepesnek jutott. „Gyékényen, kocsik alatt, más hajlékában, a szétmosott Marienfeld romjai közelében kezdődött az újhazai élet.” Az első telet sokan földvermekben töltötték, később házaikat bukovinai módra rakófaból építették, úgy, hogy a falat mindkét oldalán tapasztották, és meszelték. A kukoricamálé is néhol naponta háromszor került az éhes családtagok elé. Mint olvassuk, „a bevándoroltak nagy része oly szegény volt, hogy huzamos időn át alig ehettek egyebet málénál”. Az ígéret földjén szembe kellett nézniük a valósággal: a nyomorral és nélkülözéssel, a közvetlen környezet hűvös fogadtatásával, a járványbetegségekkel és sorscspásokkal. Nem véletlenül jegyezték fel, hogy az idő tájt a csalódott telepesek, akik megbizonyosodtak a telepítés elharmarkodottságáról, bánatukban, iszogatás közben ezt dúdolták: „Bukovina, mit vétettem, hogy én benned nem élhettem.” De mint Thomka Károly lelkésznek a fia fogalmazott: „Itt voltunk, mit tehattünk.” Vállalni kellett a sorsot, a nélkülözést, a megpróbáltatásokat. A fuvarozást, az idénymunkát, a nehéz földmunkákat. Idősb és ifjabb Thomka Károly éveken át kitartásra buzdította a Hertelendyfalvára települt százötvenegy családot. Nem hagyta őket csüggedni. Mégis akadtak, akik nem bírták ki. Mintegy harminc család költözött vissza, de helyükbe új telepesek érkeztek. Mint Önböli János, az egyik emlékező vallja, az idő tájt „szűkös volt az élet. Sok volt a száj és kevés a betévfő falat. Ha este beszélgettek, sokszor Bukovinát, Andrásfalvát emlegették”.

Ahogy múltak az évek, lassan rendeződött a telepes község élete. Nagy Sívó Zoltán igen plasztikusan rajzolja meg a századfordulón és a századelőn végbement változásokat, a hagyományos székely háziipar termékeinek (székely varrottas) commercializálódását, az agrárszocialista mozgalmak hatását a falura, a telepesterződésekre megkötését a századelőn, a templomok megépítését, a családközösségek osztozását, egyszóval a falu lassú, fokozatos fejlődését, de lakosainak szociális rétegződését is, változását. Ugyancsak

érdekesen és olvasmányosan vázolja fel, miként élte meg a telepés község lakossága az első világháborút meg a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság két évtizedét. A szocialista szervezkedést, a „kortes időket” meg a királyság végnapjait. Igen érdekes fejezete a kötetnek az, amely a székely népszokásokat ismerteti. Ebben a szerző részletesebben is kitér a *csörézés*, a *csiszlálás* és a *dunázás* ismertetésére. Ugyancsak részletesen olvashatunk a kötetben a helység egyházi életéről, műkedveléséről és több jeles személyiségéről is.

A könyv érdekfeszítő fejezete a „telepítő lelkészről”, Thomka Károlyról (1829–1905) szóló – akinek kézírata nyomán olvashatjuk a mádэфalvi veszedelem leírását –, s ugyancsak érdekes és megrázó azon néhány emlékező vallomása is, akik a szerzőnek a telepítés első éveiről beszéltek. A kötet egyébként igen gazdagon illusztrált korabeli fényképekkel, becses kordokumentumokkal.

Nagy Sívó Zoltán tanulságos, tényanyagban gazdag kötetét érdeklődéssel vehetik kézbe mindazok, akik kíváncsiak arra, hogy „egy megviselt néptöredék” hogyan és miként tartott ki mostoha körülmények közepette, és dacolt a megpróbáltatásokkal, hogyan eresztett gyökeret, hogyan teremtett itt életet és életteret magának – minek köszönhetően már volt miért itt maradnia –, és miként illeszkedett be a maga értékeivel az itteni népek tarkaságába.

NÉMETH Ferenc

MESÉL A SZÍVDOBÓGÁS

Darvasi László: *A könnyymutatványosok legendája*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1999

Mesét ígér a krónikás, szabadjára engedett fantáziát. És fájdalmat is ígér: „Fájjon, aminek szabad fájniá.” Tündérekről, varázslókról és boszorkányokról szól a mese. Mutatványosokról. Hogy a képzelet vagy az emlékezet szüli-e őket, nem is számít igazán, hiszen az emlékezet nem áll olyan távol a képzelettől. Éppenséggel testvéreknek is mondhatnánk őket. Ahogy testvérünknek nevezi a krónikás a férfit is, kinek elmosódó, ezüstporos arcát látjuk a történet kezdetén. Ezt a férfit fogjuk követni, ígéri aztán. Pilinger Ferencet. És még sok más férfit és nőt. Benézünk „az emberszív ablakán”.

Testvérünk hát a regényhős, olyan valaki, „aki mi is lehettünk volna” – éppen ez az, amiről a regények mesélni szoktak. Mi lett volna, ha *történetesen* a kuruc korban születünk, valamikor 1541 és 1686 között. Ez Darvasi László regényének, *A könnyymutatványosok legendájának* az ideje. Stephan Peer budai kelmefestő 1541. augusztus 29-én, Buda elfoglalásának napján festi a nagy könnycseppet a mutatványosoké ponyvájára, „a legkékebb kékkel”, s ezzel meg is kezdődik a történet. Helyesebben megkezdődnek a történetek, hiszen az események ettől kezdődően több szálon futnak, de végig egymásba fonódóan persze. Emlékeket és lehetőségeket oszt meg hallgatójával a krónikás, a mese, az elmesélés által kitágítja a határt, mely öleli olykor, de a leginkább bezárja az embert, szorítja mellkasát. „A mesélés nem fáj”, sőt mi több, történeteket mesélni jó dolog. Ahogy egy interjúban mondja a szerző: „ha nem lenne szó, mondat, ha nem lenne vers